

ÕIGUSKANTSLER

Juhatuse liige Mailis Reps
MTÜ Eesti Keskerakond
Toom-Rüütli 3/5
10130 TALLINN

Teie 17.05.2011 nr 8

nr 6-1/110882/1103229
7-4/110883/1103229

Õiguskantsler 20.06.2011 14-1/110884/1103229

Vastus avaldusele

Austatud pr Reps

Täna esmalt MTÜ Eesti Keskerakonda (Keskerakond) minu poole pöördumast erinevates elektroonilist hääletamist (e-hääletamine) puudutavates küsimustes. Vastasin üldjoontes samalaadsetele küsimustele ka 13.06.2011 toimunud Riigikogu istungil (vastusena arupärimisele, mille esitasid mulle Riigikogu liikmed Priit Toobal, Vladimir Velman, Viktor Vassiljev, Yana Toom, Mailis Reps, Aadu Must, Lauri Laasi, Marika Tuus, Valeri Korb, Enn Eesmaa ning Tarmo Tamm).

Teile vastuseks märgin esmalt (sarnaselt arupärimisele esitatud vastusele), et mitmed Keskerakonna poolt tõstatatud probleemid on juba leidnud lahenduse Riigikohtu praktika pinnalt.

Nii on Riigikohus kujundanud oma seisukoha e-hääletamisel hääle muutmise võimaluse põhiseaduspärasuse kohta, märkides muuhulgas järgmist: „Kohaliku omavalitsuse volikogu valimiste ühetaolisuse põhimõtte sätestab põhiseaduse § 156 lõike 1 teine lause, mille järgi on kohaliku omavalitsuse volikogu valimised üldised, ühetaolised ja otsesed. Valimiste ühetaolisuse põhimõtte demokraatliku riigikorralduse ühe alustalana tähendab, et igal valijal peavad olema valimistulemuste mõjutamiseks võrdsed võimalused. Aktiivse valimisõiguse kontekstis tähendab ühetaolisuse põhimõtte ennekõike seda, et kõikidel valimisõiguslikel isikutel peab olema võrdne arv hääli ning et kõigil häältel peab olema võrdne kaal esinduskogu kohtade jaotamise üle otsustamisel. [...] Vaagides elektroonilise hääle muutmise võimaluse mõju valija antud hääle kaalule, märgib kolleegium, et korduva hääletamise korral varem antud hääli tühistatakse. Valijal puudub võimalus korduvast elektroonilisest hääletamisest olenemata valimistulemust teisi hääletamisviise kasutavatest valijatest suuremal määral mõjutada. [...] Võrdse kohtlemise printsiip esinduskogude valimise kontekstis ei tähenda, et kõikidele valimisõiguslikele isikutele peavad olema tagatud absoluutselt võrdsed võimalused valimistoimingu üheviisiliseks teostamiseks. Seaduses ette nähtud erinevate hääletamisviiside (eelhääletamine, hääletamine väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda, hääletamine kinnipidamiskohas, hääletamine kodus, hääletamine välisriigis jt) kasutajad on sisuliselt erinevas olukorras. Näiteks on valijad, kes on sunnitud kasutama eelhääletamise võimalust, erinevas olukorras võrreldes valijatega, kes saavad oma valimisõigust teostada valimiste päeval. Inimeste täieliku faktilise võrdsuse tagamine valimisõiguse teostamisel ei ole põhimõtteliselt võimalik ega põhiseaduslikult nõutav. [...]

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Valimiste üldisuse põhimõtte järgi peab kõigile hääleõiguslikele isikutele olema tagatud võimalus valimistest osa võtta. Meetmed, mida riik tarvitusele võtab, et tagada võimalikult suurele osale valijaskonnast võimalus valimistest osa võtta, on õigustatud ja soovitatavad. [...] Elektroonilise hääle muutmise võimalus on kolleegiumi arvates vajalik valimiste vabaduse ja hääletamise salajasuse tagamiseks elektroonilisel hääletamisel. Kolleegium on seisukohal, et vaidlustatud regulatsiooni andes on seadusandja erinevaid printsiipe ja nende taga seisvaid väärtusi kaaludes leidnud kohase tasakaalu kõigi põhiseadusest tulenevate valimispõhimõtete vahel.¹ Seetõttu pidas Riigikohus e-hääletamisel hääle muutmise võimalust põhiseadusega kooskõlas olevaks. Nõustun siinkohal Riigikohtuga täielikult.

Mis puudutab Teie palvet võtta seisukoht e-hääletamise toimumise aja kooskõla kohta põhiseaduse §-ga 60, mille kohaselt Riigikogu korralised valimised toimuvad märtsikuu esimesel pühapäeval, ning küsimust valimisagitatsiooni toimumisest e-hääletamise ajal (erinevalt valimispäevast), siis osundan esmalt, et e-hääletamine ei ole ainus hääletamisvõimalus, mis eelneb ajaliselt märtsikuu esimesele pühapäevale ning mille ajal toimub valimisagitatsioon. Sama olukord on eelhääletamisel valimisjaoskonnas, sh hääletamisel väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda, hääletamisel kinnipidamiskohas ja rahvusvahelistes või välisriigi vetes asuval Eesti riigilippu kandval laeval ning välisriigis elavate valijate poolt hääletamisel. Olen seisukohal, et põhiseaduse § 60 ei saa tõlgendada selliselt, et see välistaks eelhääletamise igasugusel kujul, arvestades teiselt poolt samuti põhiseadusest lähtuvalt vajadust tagada valimiste üldisus ning selle kaudu Riigikogu võimalikult suur legitiimsus. Leidis ju ka Riigikohus (eelviidatud lahendis), et meetmed, mida riik tarvitusele võtab, et tagada võimalikult suurele osale valijaskonnast võimalus valimistest osa võtta, on õigustatud ja soovitatavad, ning inimeste täieliku faktilise võrdsuse tagamine valimisõiguse teostamisel ei ole põhimõtteliselt võimalik ega põhiseaduslikult nõutav. Eeltoodust tulenevalt ei näe ma põhiseadusega vastuolu ka selles, et e-hääletamise puhul on valimisagitatsioon lubatud erinevalt valimispäeval hääletamisest.²

Samal põhjusel ei näe ma põhiseadusega vastuolu ka e-hääletamise üheastmelise kaebeõiguse osas, võrreldes valimiskaebemenetluse 3-astmelisusega kabiinis hääletamisel. Pealegi on määravaks pigem asjaolu, et kohtu kui sõltumatu järelevalveinstantsi poole saab isik mõlemal juhul pöörduda vaid üheastmeliselt (Vabariigi Valimiskomisjoni suhtes Riigikohtu poole) – valimiskaebemenetluse mitmeastmelisus kabiinis hääletamise puhul teenib eesmärki Riigikohtu võimalikult vähe koormata (lootuses, et küsimus lahendatakse lõplikult mõne valimiskomisjoni poolt nende omavahelise järelevalve käigus, s.t mitmeastmelisus ei ole siin omaette eesmärk).

Palute mul ombudsmanina ka kontrollida, kas Vabariigi Valimiskomisjoni poolt 2011. aastal korraldatud e-hääletamine vastas Riigikogu valimistele seatud põhiseaduslikele ja Riigikogu valimise seadusest tulenevatele nõuetele. Selles osas otsustasin menetluse alustamata jätta, mida põhjendan alljärgnevalt.

Vastavalt õiguskantsleri seaduse § 34 lg 2 punktile 2 võib õiguskantsler jätta avalduse läbi vaatamata, kui isikul on võimalik kasutada muid õiguskaitsevahendeid. Seda seetõttu, et

¹ RKPJKo 01.09.2005 nr 3-4-1-13-05, punktid 16, 20, 24, 25 ja 32.

² Märgin siinkohal, et valimisagitatsiooni keelamine alates esimesest võimalusest eelvalimistel oma hääletusotsus teha võiks välisriigis hääletajaid silmas pidades tähendada valimisagitatsiooni keeldu isegi varem kui 20 päeva enne valimispäeva ning see riivaks nii aktiivset kui passiivset valimisõigust informatsiooni andmise ja saamise õiguse osas ilmselt ebaproportsionaalselt. Ka Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt öelnud, et just enne valimisi on inimeste meeled suunatud poliitilisele protsessile ja valimistele, mistõttu sel ajal poliitilise sõnavabaduse võimalik lai lubamine on eriti oluline. Euroopa Inimõiguste Kohtu 19.02.1998 otsus asjas nr 141/1996/760/961, *Bowman vs. Ühendatud Kuningriik*, punktid 41 ja 42; 09.04.2007 otsus asjas nr 51744/99, *Kwiecień vs. Poola*, p 48; 11.12.2008 otsus asjas nr 21131/02, *TV Vest & Rogaland Pensjonistparti vs. Norra*, p 61.

õiguskantsleri institutsioon ei ole mõeldud dubleerima olemasolevaid tõhusamaid õiguskaitsemehhanisme.

Osundate ka ise avalduses valimiskaebemenetluse süsteemile, mis koosneb omavahelises hierarhias olevatest valimiskomisjonidest (v.a e-hääletamise puhul) ning seejärel avanevast võimalusest esitada Riigikohtule taotlus tühistada valimiskomisjoni otsus või tunnistada valimiskomisjoni toiming õigusvastaseks ja tunnistada hääletamistulemus valimisjaoskonnas, valimisringkonnas, vallas, linnas, maakonnas või riigis kehtetuks (põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 37 lg 1).

MTÜ Keskerakond on käesoleval aastal toimunud Riigikogu valimistega seoses pöördunud Riigikohtu poole kahel korral. Mõlemal juhul osundas Riigikohus, et võimalus esitada taotlus e-hääletamisega seotud toimingute ja tulemuste vaidlustamiseks on jäetud tähtaegselt kasutamata.³

Seda puudust ei ole võimalik enam kõrvaldada õiguskantsleri poolt võimaliku ombudsmanimenetluse läbiviimise käigus. Õiguskantsleri poole pöördumisega ei ole pealegi võimalik saavutada hääletamistulemuse kehtetuks tunnistamist, kuna vastav pädevus on vaid Riigikohtul ning õiguskantsler ei saa ombudsmani-menetluse raames Riigikohtule vastavat taotlust esitada.

Siinkohal märgin siiski, et lisaks Teie pöördumisele ja Riigikogu liikmete arupärimisele on e-hääletamisel tekkinud probleemid käsitlemist leidnud mitmete institutsioonide poolt, sealhulgas VI Omaavalitsusfoorum ja OSCE all moodustatud Demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo (viimase koostatud põhjaliku aruandega on võimalik tutvuda OSCE kodulehel⁴). Olen seisukohal, et kõik väljatoodud küsimused vajavad tõsist analüüsimist⁵ ning ilmnenud kitsaskohad kõrvaldamist valimispõhimõtete vahel parimat tasakaalu tagaval viisil. Riigikogu on põhiseaduskomisjoni eestvedamisel juba asunud lahendusi otsima. Vähemalt minu esialgsel hinnangul on kõik seni tõstatud küsimused põhiseaduspäraselt lahendatavad ning usun, et mitmele Teie avalduses osundatud probleemile leitakse parim lahendus just Riigikogus toimuva debati käigus. Kavatsen end probleemide lahendamise edenemisega kursis hoida.

Lõpetuseks tänan Teid veelkord minu poole pöördumast.

Lugupidamisega

Indrek Teder

³ RKPJKo 31.03.2011 nr 3-4-1-10-11 punktid 8-10 (viidatud RKPJKo 31.03.2011 nr 3-4-1-11-11, punktis 10).

⁴ Viimase koostatud põhjaliku aruandega on võimalik tutvuda: <http://www.osce.org/odihr/77826>.

⁵ Selgitan vaid, et Teie poolt väljatoodud probleem kandidaatide nimede kuvamisega on samuti Riigikohtu poolt käsitlemist leidnud: „e-hääletamist korraldades on riigi ülesanne tagada valimistel kasutatava tarkvara ühildumine enim kasutatava riistvara, operatsioonisüsteemide, ekraani resolutsioonide või kirjakarnituuridega. Sellise ühildumise saavutamine võib siiski olla üksikjuhul raskendatud. Probleemide ilmnedes on aga valijal võimalik pöörduda e-hääletamise tehnilise toe poole. Kui e-hääletamisel ilmnevaid tehnilisi probleeme ei ole üksikjuhul võimalik kõrvaldada, on valijal võimalik hääletada hääletamisedeliga.“ (RKPJKm 23.03.2011 nr 3-4-1-6-11, p 12). Vabariigi Valimiskomisjoni poolt läbiviidud analüüsi tulemusena selgus, et valijarakenduse kuvamise probleemi põhjuseks ei olnud operatsioonisüsteem ega valijarakendus, vaid operatsioonisüsteemi sätetes tehtud kasutajatepoolsed muudatused – neil juhtudel jäi osaliselt varjatuks terve valijarakenduse alumine osa, mistõttu kasutajale pidi olema selge, et valijarakendust ei kuvata õigesti. Seega pidanuks valija pöörduma e-hääletamise tehnilise toe poole või minema hääletama hääletamisedeliga (nagu osundatud tsiteeritud Riigikohtu lahendis).